

БІБЛІОТЕКА
„Українського Слова“
ч. 44

Я н і в Щ о г о л і в

Вибір творів

З портретом автора та вступною
статтю Богдана Лепкого

*

Bibliothek des „Ukrainske Slowo“, Nr. 44
Ausgewählte Gedichte von J. Schtechoholiw

Library of the „Ukrainske Slowo“, No. 44
Selected Works by Shechoholiw

ВИДАВНИЦТВО
„Українське Слово“
В БЕРЛІНІ

НАЦІОНАЛЬНА
ПАРЛАМЕНТСЬКА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ

ЯКІВ ШОГОЛІВ

БІБЛІОТЕКА

Українського слова

Ч.

44

Яків Щоголів

Вибір творів

портретом автора та вступною
статтею Богдана Лепкого

*

НАЦІОНАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ

ВИДАВНИЦТВО
„Українське слово”
В БЕРЛІНІ

Всі права застережені.

**Copyright by „Ukrainske Slowo“,
Buch- und Zeitungsverlag, G. m. b. H., Berlin.
1924.**

**Друковано в
Börsenbuchdruckerei Denter & Nicolas, Berlin.**

Яків Щоголів.

Минуло 25 літ від смерти, а незабаром мине століття від уродин одного з визначніших наших поетів, Якова Щоголева.

Тихий, вдумчивий і вразливий, не гонив за славою, не розтручував других, щоб висунутися наперед, не дбав про популярність і не здобув її. Імя його ні за життя, ні по смерті не було голосним настільки, наскільки на це заслужили його твори. Воно перейшло до історії літератури, так як деякі з його віршів перейшли до наших антологій. На тім і край. Явище не одиноке в світі. Кожда література має своїх забутих, або недоцінених поетів. До тих останніх в українській літературі належить покійний Щоголів.

І кожда література старається добути з филь забуття свої перлини, так пора й нам з нагоди отсих роковин смерти видвинути на належне йому місце імя Якова Щоголева.

А заслужив він собі на це тому, бо був справжнім поетом, одним з тих, що подібно як Руданський, Глібів, Свидницький мають своє наскрізь окреме обличчя, не подібне ні до Котляревського, ні до Шевченка, ні до Куліша, був

одним з тих, що вносили в нашу поетичну сімфонію нові акорди, шукали нового вислову для своїх думок і почувань.

Щоголів поет і оригінальний поет, цього мабуть досить, щоб познайомитися ближче з його життям і творами та вже тим самим віддати належну честь його добрій пам'яті.

Яків Іванович Щоголів родився наприкінці 1824. року в містечку Ахтирці, Харківської губернії.

Походив із старого дворянського роду. Батько, чоловік добродушний але слабовольний, мало турбувався хатою. Дітей виховувала мати. Вона й подбала о те, що всі три сини добули середню освіту й покінчили університет.

Яків Щоголів малим хлопцем хорував тяжко на сухоти. І тоді з ним лучилося те, що з великим польським поетом Міцкевичем. Коли лікарі відступили від ліжка безнадійно хорої дитини, мати паняла молебн в Соборі, горячо молилася перед образом чудотворної Ахтирської Богородиці, а вернувши до дому, застала малого Якова здоровішим. З тої пори його здоров'я стало помітно поправлятися з дня на день і незабаром він піднявся на ноги.

Спомин цього несподіваного, ніби чудесного видужання остався йому на все життя в тямці. Він був чоловіком віруючим, а деякі його вірші, як ось „Субота св. Дмитра“, навіяні церковно релігійним пастроєм.

„І тих, хто тут без смутку жив,
І тих, хто страждав і терпів,

І хто був грішний і святий,
Їх дії милостю покрий!.
О, звесели, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!“

Так само й не безслідно пройшло й те, що вихованням будучого поста заправляв не батько, а мати. Хоч вона була енергійна і навіть властелинубива, а всеж таки жіноча рука м'якша від мужеської. Тую жіночу м'якість помічасмо теж на творах Щоголева і вона вражає нас тим більше, коли глянемо на його портрет, на те поважне, похмуре, ніби навіть грізне обличчя. Та цей грізний вигляд, то тільки мимолетна хмара, за якою скривається лагідне, тепле сонце.

„Загула зеленая діброва
Діброва, діброва!
Все у тебе смутне: і твій гомін
І твоя розмова.

Загуди мені, діброво, пісню,
Пісню та такую.
Щоб згадав я щастя своє дитинке
Й долю молодую.“

Туга за отсими щастям диточим і за молодечою долею останеться у Щоголева нуткою, яка мов степовий вітер бренітиме засідо у його творах. Тюде, що люблять свої молоді літа і що з тугою згадують про них, не можуть бути злими, вони не спосібні суворо ставитися до других, вони звичайно і з життям не вміють зводити завзятого бою. Діточий і молодечий вік минули Щоголеву

щасливо. В хаті був достаток, ніхто не казав дитині: „вчися, щоб скорше хліб собі добув!“ Початкову освіту добув Щоголів дома. Але від книжки він залюбки кидався на лоно природи. А природа та, ніби нарочно зложилася такою, щоб виховати вражливого на красу і вдумчивого поета.

Недалекний степ, з озерами, повними дикої птиці, березовий ліс, водяні млини, пасіки, лодка на Ворсклі, — чогож більше треба хлопчій, чутливій душі?

До того недалеко Ахтирки в прегарній околиці лежить на берегах Ворскла старий Ахтирський Свято-Троїцький монастир. І туди забігав хлопчина, коли душа його шукала небуденних і незвичайних настроїв. Отте перебування з гарною природою від перших дитячих літ і то з природою не одноманітною, а багатою в усі елементи, витворило в Щоголеві щире, а zarazом із тим справді мистецьке розуміння її і дало йому хист легко й граціозно малювати її привабливу красу. Щоголів один з кращих мистців малювання природи в українській літературі. Він не потрібав силувати себе до того, не наскучує нам підбиранням мотивів, ліній і кольорів, він тую красу носить у собі, має її повно в очах і в ушах і все зміє на верх добути тільки тієї її приваби, котрих і треба, щоб викликати гарне враження.

..Степ іде за степом
! кінця немає:
Вітер над травною
Вітра доганяє.

Так мені її здається,
Що он-он стрілою
Козаки майнули
Слідом за ордою.

Це якраз такі малюнки, котрих, здається, годі на полотні змалювати, справжні поетичні малюнки, тут степ не стоїть, а йде, вітер здоганняє вітра, і здається, що ось-ось виринуть із тирси червоні козацькі штики та помчаться за Татарвою. Ілюстична дійсність тісно зв'язана розвійним, мрійливим елементом.

Року 1835. скінчив Щоголів повітову школу і перейшов на дальшу науку до І. харківської гімназії.

Зразу Харків не подобався йому. Не було тут ні Ворскла, ні лісів, ні піля, не було цієї гарної природи, яку Щоголів так шире полюбив від дитини. І з тим більшим захопленням звертався він до неї, коли на ферії приїздив до батьківської хати. Тоді в гарну погоду годі було його затримати в покоях.

В Харкові особливий вплив мав на нього Іноземцев, брат знаменитого московського хірурга, котрий у І. гімназії учив російської словесности. Іноземцев, сам поет, пізнав поетичний дар у молодім своїм ученику. Він був його першим критиком і цензором, коли Щоголів став у IV' класі писати поезії російською та українською мовою.

Деякі з тих віршів видрукував Бецький у своїм „Молодику“ (у Харкові в трьох книжках 1843. і 1844. року). Та історик Вісаріон Белін-

ський привітав ці перші поетичні проби молодого поета з властивою собі злобою і ненавистю до української мови й літератури.

Щоголіву бракувало цього козацько-кріпачького завзяття, з яким прийняв Шевченко подібну критику на свої „Гайдамаки“. Загально признаний і високо цінений критик знеохотив молодого поета. Він не міг зрозуміти, як той, що береться видавати присуд життя і смерті на літературні твори (а такі присуди видавав Бєлінський), може руководитися всілякими другими, а не виключно літературно-естетичними принципами.

Аристократ, не привиклий до наруг і глузівання, Щоголів так узяв собі до серця злобі слова Бєлінського, що спалив написані, а не друковані вірші і довгий час не міг зважитися виступити прилюдно на літературну арену.

Таким чином ненависть Бєлінського до української мови й літератури заподіяла тій літературі невіджаловану шкоду. Пропав не один гарний твір, а для історика літератури неможливо нині прослідити лінію поетичного розвитку одного з визначніших наших поетів.

В серпні 1843. року поступив Яків Щоголів на університет у Харкові. Подав прошення, щоб його прийняли на правничий виділ. Але при вступнім іспиті написав таке гарне завдання проф. Метлинському (з російської словесности), що цей професор і знаменитий поет разом зі Срезневським намовили його перейти на філософічний факультет.

Метлинський, Срезневський і Костомарів (котрий готовив тоді магістерську дисертацію) зро-

билися учителями й товаришами Щоголева. Особливо близько жив він із Срезневським, котрий мешкав тут зі своєю матір'ю. Щоголів бував у їх хаті і мати Срезневського любила його як сина.

Що таке товариство не могло остатися без доброго впливу на молодого студента-поета, це річ певна.

Метлинський і Костомарів були не тільки ученими, але й високоталановитими письменниками, а Срезневський знав дуже добре нашу народню словесність. — всі три були фанатичними любителями нашої історії і культурної минувшини українського народу.

Поет степів і могил, автор „Богдана Хмельницького“ і видавець „Запорожської Старини“, а разом із тим континуатор народніх дум, — отсе провідники Щоголева крізь поріг з молодечого у мужеський вік.

І тодішній ректор Харківського університету, Гулак-Артемівський, дуже прихильно ставився до Щоголева. Коли Щоголів на II. курсі тяжко занедужав і мусів поїхати до батьківської хати до Ахтирки, то цей дозволив йому перебути цілого пів року на урльопі, хоч тодішній правильник університету дозволяв не більше, як на два місяці відпустки.

Але хоч як корисним можна назвати вплив цих знаменитих учених і письменників на інтелектуальний розвиток Щоголева, то не треба забувати, що жадеп з них не міг вплинути на те, щоб Щоголів став поетом діячем, співцем

провідником. чоловіком не виключно слова, а й діла.

Всі вони любили Україну, як мрію, овіяну чарами степів, могил, порогів, як романтичну зачаровану царівну, але не бралися тої мрії перетворювати в діло і не пробували ту зачаровану царівну розбудити до нового життя. Метлинський посив у собі зароди тяжкої недуги, Артемовський за орденами й титулами забував про „Папа й собаку“, Срезневський незабаром забув і про Україну, хоч один з перших признав був українську мову самостійною і поставив її дуже високо поміж усіма славянськими мовами, а Костомарів, що лиш пізніше шукав ключа до зачарованого українського замку, але в нездійсненім до нині всеславянськім єднанню.

В ту добу, коли звичайно усталяються характеристичні черти не тільки обличчя, але також і вдачі, не було чоловіка, щоб Щоголева потягнув на сторону активної діяльності для добра України.

Так він і остався досить далеким від наших активних кругів. Вернув згодом до поезії і зробивсь справжнім поетом і тільки поетом. У других, щастивіших від нас народів і цього титулу досить. У нас вимагається від письменників більше. Чи слушно? — не беруся казати. Знаю тільки, що поезія і загалом мистецтво сами собою настільки важні для життя, а навіть для боротьби за волю в історії кожного народу, що добрі поети і справжні мистці, працюючи кожний на своїй ниві, по своїй уподобі і по змозі сил тим самим роблять велике діло.

Таке діло, гадаю, зробив також Яків Щоголів, хоч активним діячем не був і хоч скорше можна було його назвати аполітичною, а навіть не-громадською натурою.

А всеж таки з університету виніс він основне знання української минувшини, а разом із тим тугу і жаль за колишньою нашою славою, особливо за козацьким періодом нашої історії і за Січсю, козацькою мамою.

„Гей ти Січа-Січа, нерозумна мати,
Чом ти не зуміла віку протягати?
Гей ти Січа-Січа, що, ти наробила
Що й сама пропала, тай дітей згубила.

А по упадку Січи —

„І де не опицилось бідних небораків?
Бігли ми й до Турків і до Австріяків,
Бігли й до Мальтизів і до Анатолі,
Щоб шукати щастя, щоб шукати долі.
І шукали щастя, та того не знали.
Що з Дніпром та з степом ми її сховали.

На прохання Метлинського зважився Щоголів по п'ятих літах мовчання дати деякі свої нові вірші до друку. Пять літ — це доволі великий шмат часу, щоб забути „Отечественні і Записки“ і злобну критику Бєлінського. Метлинський готовив свій „Южный Русский Сборник“, котрий і вийшов друком революційного 1848. року, але без віршів Щоголіва. Чому? — не знати і не знати якими дорогами ці вірші замандрували 1860. року до Кулішевої „Хати“ і викли-

нали з його боку дуже прихильний відзов, перше помітне і авторитетне признание, якого дочекався Щоголів.

Це сталося що лиш 1860. року.

Тимчасом Щоголів, скінчивши університет, поступив на службу урядником окремих доручень при генерал-губернаторі Кокошкіні і графі Палені.

Але служба та не припала йому до душі. Він прослужив літ 6, а потім перейшов секретарем у Харківську міську думу. Пого дім зробився одним з огнищ культурного життя. Тут збиралися такі люди як Сумцов, Багалій, Зайкевич, Сухальський і другі. Тут в ряди годи відбувалися літературно-музичні вечорниці, бо Щоголів був також великим любителем музики. Літа йшли, діти підростали, треба було подбати про їхнє образование. Щоголів був дуже добрим і дбайливим батьком і тому в першу чергу займався наукою дітей. Крім шкільних предметів всі вони вчилися музики і всі визначалися великим музичним даром. Сини прегарно грали на скрипці, молодша донька, теперішня княгиня Шаховська-Брабант, відома була зі своєї мистецької гри на гарфі і виступала нераз в концертах на добродійні цілі. Гарфу особливо любив наш поет. Цей романтичний інструмент нагадував йому молоді літа, коли він з романами Вальтер Скота блукав по лісах (в однім із тих романів є навіть гарно змальована гарфярка), Княгиня Шаховська пише у своїх споминах, що батько її перед смертю казав: „Жаль мені вмирати, бо не почую гарфи“.

На ферії Щоголів їздив з родиною до Ахтирського монастиря. Тут кожде місце пригадувало йому його дитячий і молодечий вік, торкало струни поетичної бандури. І Щоголів знов став писати вірші, але не виступав з ними прилюдно. Тихий і вразливий, писав їх „не для людей і для слави“. Але діти і приятелі дому знали, що він пише і нераз просили його, щоби прочитав дещо. Щоголів читав і викликував щире захоплення серед своїх найближих. Врешті послухав намови дітей і приятелів і видав свої вірші окремою збіркою „Ворскло“ 1883. р.

Збірка зробила гарне вражіння і Щоголів став відомим поетом, не тільки серед інтелігенції української і російської, але й серед народу, чого доказом його вірш „Гей у мене був коняка“, який перейшов у репертуар народніх пісень. Як же втішився автор, почувши раз в Ахтирці, як народ в полі співав його пісню!

Бо треба сказати, що Щоголів, хоч з панського-дідичівського роду, не був байдужий до селянського життя і горя. В його творах, особливо з пізнішого періоду чимало малюнків народного горя.

„Бачив я, як сильні правду
Бішено топтали,
Як у бідного богаті
Крихту одривали,
Як сірома попід тинню
Згорблена тулялась,
Над роботою за скибку
Кровю обливалась.

І як мати неодмовна
Хворую дитину,
Пригортаючи до серця,
Кутала в ряднину,
Як ту вродницю побідну
Лихо заїдало,
Її молоде і пишне тіло
Царма пропадало,

Все я бачив, од усього
Серце надривалось
І тоді журливе слово
На папір прохалось.“

Горе ближнього свого відчував він тим більше, що й самого його не пощадила доля.

Збірався їхати до Петербурга, де його іменовано попечителем шкільного округу, щоби там його старший син, феноменальний скрипак, міг вчитися в консерваторії. Аж несподівано син помер на запалення мозку. Щоголів зрікся блискучої кар'єри і остався в Харкові, де взявся будувати гріб і каплицю для пам'яті покійного. Ще не прийшов гаразд до себе після цього важкого удару, як за сином в рік пізніше пішла його старша доня. Поет був близький розпуки. Це й видно в його чудових елегійних віршах: „Субота св. Дмитра“, „Осінь“ і „На чужині“.

До давніших романтичних, суспільницьких і побутових мотивів прибули нові, рефлексійно-філософські, які й надають найбільш оригінального характеру його літературному портретови. Але як у романтично історичних віршах Щоголів

не являється лицарем кріпкого слова, як у побутово-політичних він не стає активним борцем, ні різким агітатором, так і в тих останніх він уміє вдержатися в поміркованім тоні, не голосити, не проклинає, не лихословить, лиш з глибин душі добуває жемчуги дорогоцінні, котрими оздоблює тихий монумент свого горя.

„О, спомяни, мій Боже, їх.
У житлах праведних Твоїх!“

Року 1871-ого він покинув службу і став доживати віку в тіснім родиннім кружку.

Тихо, спокійно, незамітно минав йому рік за роком. Здавало, що поет боявся всякого шуму, всякого прилюдного виступу, щоб доля не пригадала собі, що він ще живе на світі і щоб не забрала йому її тих його найближчих, що осталися при нім.

Одного забажав іноді поїхати над Рейн. Гарна природа й романтичні руїни замків тигнули його до себе. Та хоч мав спромогу кожної хвилини заспокоїти це своє бажання, з Харкова не виїздив. З початком 1890. року появилася в нього серцева недуга. Сили слабли, а дух збирався до нового лету. Це й видно в його віршах „Ніч“, „Гора“ і в останньому „Лебідь“

„Гордовито умірає
Непривітаний співець.“

Таким кінцевим акордом закінчив Щоголів свою гру на поетичній гарфі.

„Лебідь“ був його лебединою піснею.

Весною ювілейного 1898. року почав він друкувати другу збірку своїх віршів „Слобожанщина“, 7. червня скінчив коректу, а 9. червня скінчив своє життя. Нової книжки не побачив. Що лиш тоді, як чорний караван з домовиною Щоголева сунувся вулицями Харкова на міське кладовище, у вікнах книгарень появилася його нова, друга книжка віршів у зеленій обложці, ніби зелена вітка, яку зготував він сам на свій гріб. Крізь щоби вікон посилала вола вічний привіт своєму творцеві. Харківський університет не забув одного із своїх славніших учнів. В своїм музею приділив окрему салю для споминів про нього. В цій салі стоїть стіл, при котрім писав свої вірші, підручна бібліотека, рукописи, фотографії і родинні папери.

І не забула Україна свого „непривітаного співця“. 1918. року, коли здавалося воскресла вона до нового славного життя, спогадала одного із своїх кращих синів, того, що все життя тужив за її славою, і його іменем охрестила одну з вулиць города Харкова, з котрим Щоголів зрісся в одно, як Котляревський з Полтавою.

Чи отсі докази вдяки і пошани перетривали останню велику бурю на Україні, не знаю. Але нерукотворний пам'ятник, який зготував собі сам Щоголів своїми високопоетичними піснями, стоїть і стежка до нього не заросла травою. Навпаки сподіватися треба, що вона буде чим раз більше протоптана, бо поезії Щоголева заслужили собі на те, щоб їх поширювати в народі. Вони не знімаються до висот Шевченко-

ного „Кавказу“, не виходять разом з Франковик Мойсеєм на гору Табор, але й не падають до низів другорядних поетів.

В них видно широке й солідне формування автора, високу естетичну культуру, дбайливість про гарну, дзвінку мову, про бездоганну, нову форму, але що в них вражає нас найбільше, так це окремий Щоголівський поетичний погляд на світ, його окреме високо культурне, аристократично-філософічне відношення до життєвих явищ і до людини, отся його справжня поетичність, котру чуєш, а котрій імені не підбереш.

Відчував це колись давно-давно Микола Костомарів, називаючи у своїх мемуарах студента Якова Щоголева „юношей съ огромнымъ поетическимъ талантомъ“, розумів це Куліш, пишучи в „Хаті“, що Яків Щоголів „має у своєму голосі щось праведно своє, якусь власну повагу і красу, котрої ні в пісні народній не покажеш, ні в Шевченкових віршах не доглянешся, — не чуже бо добро він собі присвоїв, а своїм власним даром нас чарує“, — розуміють це мабуть усі, що поминають тепер його тихе, але добре заслужене ім'я.

Богдан Лепкий.

Бібліографія.

ТВОРИ:

- Ворекло.** Лірна поезія. Харків, 1883.
Р е ц. „Кіевская Старина“, 1891, I.
Слобожанщина. Харків, 1898.
Вів, І. Київ, 1902.
Акорди. Львів, 1903, стор. 15—23.
Українська Муза. Київ, 1909, стор. 216—232.
Струни. Антольоґія, I. Берлін, 1922, стор. 185—191.

БІОГРАФІЯ:

- Я. Щоголевъ.** Автобіографическая замѣтка („Кіевская Старина“, 1904, X).
Кн. Е. Шаховская-Брабантъ. Біографія і спомини про батька. Мінхен, 9. червня 1923 („Діло“, Львів, червень 1923).

СТУДІЇ:

- Н. Петровъ.** Очерки истории украинской литературы XIX ст. Київ, 1884.
О. Огоновскій. Історія рускої літератури. Львів.
Г. Хоткевич. Яків Щоголів („Літературно-Науковий Вістник“, 1898, VIII—IX).
С. Бфремов. Історія українського письменства, вид. 1. Київ, стор. 298—302.
З. К[узеля]. Яків Щоголів („Шлях“, Зальцведель, 1919).

ВИБІР ТВОРІВ ЯКОВА ЩОГОЛЕВА

(З приводу 25. роковин смерти)

ОРЛЯЧИЙ СОН.

Спить орел на темній скелі
І покій царя свого
Хають сосни, що як релі
Густо виснуть круг нього.
Спить орел, не ворухнеться,
Мов трава в південний жар,
А у сні йому здається,
Що летить він вище хмар,
Що під ним степи широкі
Повз дороги, могилки,
У ярках терни й глибокі
Дишуть холодом балки,
Що без пам'яті Татари
Мчуться в зеленнях степів,
А вдогін їм, наче хмари,
Лави бравих козаків.
Тріпонуєсь орел крилами
Вгору голову підняв
Й клекче: бенкет перед нами
Буде десь з татарських страв.

Тихо знявсь орляка з скелі,
Сизі крила розпустив
І од скель в степи веселі
Попід хмарами поплив,
Тай подався в Дике поле
Верстви й милі пролетів,
Бачить: поле всюди голе,
Ні Татар, ні козаків.
Тільки й чутно, що тернами
Зашелеще вітерок,
Тільки й видно, між кущами
Що гадюччі й ящірок.
Розпластавсь орел на крилах,
В небі крапкою дріжить,
Кров кишить в орлячих жилах,
Жде він — ворог побіжить.
Аж піднявся вітер буйний,
Понад степом полетів,
Рвав кущі й траву розруйний
Та орлові й загудів:
Не побачиш, орле-брате,
Що ти бачити ізвик,
Поле славою покрите
Втихомирилось навік!
Вітер далі й далі мчався,
Все щось жалібно гудів,
А орел до скель подався
Та проклін всему клектів.

ДНІПРО.

(Хортиця.)

Стугонить Дніпро по скелях,
Бється об пороги,
Все питає: „Деж ви, діти?
Де мої небоги?“

Стугонить Дніпро з порогів,
Лине до Хортиці,
Каже: „Байдо, деж твій город,
Стяг і гаківниці?“

Де та Січа, що як море,
Силою кипіла,
Тая воля, що в роздоллі
Пеклом клекотіла?“

Розвалилися редути
І рови густою
Од низів і до вершини
Вкрилися травою.

В гранях Січи спить нерушно
Кам'яна планина,
Землю, славою покриту,
Топче товарина.

На козацім вжитку Німці
Хат набудували,
Ґрунт пошарпали, побили
Й ралом заорали.

Воля ретязем повита,
В плавнях спочиває,
Слава кровю перелита,
По світу літає..

А Дніпро біжить до моря,
Все пита Хортиці:
„Деж та Січа, деж той Байда,
Стяг і газівниці?“

ЛОСКОТАРОЧКА.

Дише тихою долина,
Йде березняком дівчина,
Бачить клечання — ламас,
Стріне квітку виривас.

І ламала й виривала,
Пісню голосно співала,
Опізнилась і під нічку
Настигала чисту річку.

Чує: в аїрі зза броду
Щось плеснуло тиху воду, —
З жаху дівчина зомліла,
Каже: „Хто ти, темна сила?“

Їй озвалось: „Я та бідна,
Сирота, що мати рідна,
В очереті породила,
Нехрещену утопила.

Що взяли мене з водиці
Лоскотарочки-сестриці,
В тепле листя обертали,
Побратимою назвали.

Пестували і кохали,
В хвилях плавати навчали,
І тепер в лататтях з ними
Ми живем, як побратими.

Зверху небо нам синіє,
Глиб прозірну сонце гріє,
Вітер ліжко колихає,
І дїброва пісню грає.

Забарилася ти, нене,
Не приходила до мене,
День до вечора гуляла,
А про доню й не згадала!

Місяць хилиться низенько,
Йди відсіль, моє серденько,
Бо багато буде сварки,
Як зберуться лоскотарки! —

Мати з жаху захиталась
За гилки беріз хапалась,
Не удержалась — упала,
Тай кущем калини стала.

От калина й виростає,
Літом низько опускає
В чисту річку темне листя
І зове своє захистя,

Рідну доню. „Доню, доню!
Я твою згубила долю!
Плинь до мене, я близенько,
Пригорну тебе серденько!“

Лоскотарочка не плине.
В осениж, як всюду, гине
Лист у жовтої рослини, —
Куст червоної калини

Ірони ягід нахиляє
В чисту воду й поливає
Глиб кривицею своєю...
Змилуйсь, Господи, над нею!

ОПІЗНИВСЯ.

У недобрую годину
Та вподобав я дівчину,
А вона, як позирнула,
Каже: „геть!“ та й відіпхнула.

Гей покинув я дівчину,
На плече бурхнув свитину,
Тричі свиснув потихеньку,
Пихнув люльку коротеньку.

Похожаю у хатину,
Ані хвіртки, ані тину!
Став свого питати роду,
Що його не малось зроду.

Ані роду, ні родини,
Ні дворища, ні хатини:
Те в землі давно потліло,
Те з пожежою злетіло....

Та про все є воля Божа!
Кинувсь я до Запорожжа,
А про себе й і не дбаю,
Що нема, — чого шукаю.

Воля Божа, — воля Божа:
Гей пропало Запорожжа!

Йду тай бачу: степ широкий,
Стугонить Дніпро глибокий.

Стугонить, об скелі бється,
З скель до моря подається.
Я Дніпра давай питати,
Деб те військо одшукати:

А Дніпро реве — гуркоче,
Говорить мені не хоче,
І сердитий в скелі бється,
З скель до моря подається.

З моря вітер повіває,
Материнку колихає,
Материнка важко плаче:
„Опізнився ти, козаче!“

ВЕЧІРНИЙ ДЗВІН.

(З Козлова.)

Вечірний дзвін, вечірний дзвін!
Богато дум наводить він
Про рідний край, де я розцвив
І щастя знав, і де любив,

І як, прощавшись з ним один,
В останній раз там слухав дзвін!
Як марево, весна моя
Пройшла: її не бачу я!

І стільки вже нема в живих
Тоді веселих молодих!
Вони спочили, як один,
Не чути їм вечірний дзвін!

Засну і я в землі сирій!
І по долині не моїй
За вітром пісні прогустити:

Там інший лірник буде йти,
І вже не я, а стане він
Співати там вечірний дзвін!

ВІНОК.

Звитий з мірту дорогого,
З широко коханих квіток,
Не коштуєш ти нічого,
Наскрізь висхнувший вінок.

Ті листки, що зеленіли,
Ті пестки, що як росли,

Густо фарбами горіли, —
І повяли, і посхли.

Але й досі памятаю,
Ранок теплої весни.
В небі зорю золотую,
Гомін одуда й жовни;

Білу ніжку, що ступала
Там на росяні грядки,
Теплу ручку, що зривала
Листя мірту і квітки,

Пишний кудель, що з вітками
Ніжну шию обвивав,
Біле чоло, що квітками
Ти прихильно покривав.

Все годи взяли з собою
Від щасливої весни:
Тільки ти, вінок, зо мною,
Заповіт старовини.

П Л Я Ц .

Я памятаю вечір темний
Тепер далекої весни,
Зелений берег, ліс таємний,
Смоляні нахощі сосни.

З мого проквічаного пляца
Я ждав тебе, тії пори
Од брам далекого палаца,
Як сарна збігла ти з гори.

Висока й гожа, мов тополя,
Гнучка, як в осени тала,
Ти серед пишного роздолля,
До мене руки простягла.

Пером до ран моїх принала,
Лицем черкнулася лиця,
І вся в дроготі віщувала,
Що наше щастя без кінця.

А без кінця нема нічого
На обездоленій землі:
Не стало серця дорогого
Сподія змеркла в темній млі.

В утомі, знівечений роком,
Я довго по світу бродив,
І ось під старість, ненароком
В отчизну здалека забрив.

І захотілося в останнє
Ще раз поглянути на пляц,
Що бачив наше розставаннє,
На сосну, берег і палац.

І що знайшов я? Ніч спадала,
В руїнах мур, вітри гули,
На вежах скрипили завівала,
Плющами брами заросли;

А пляц, що повен був квітками,
Тепер плодив клубки гадюк
І над помрілими лугами
З сосни драпежний каркав крюк.

ТРАВЕНЬ.

Не дивуйся, що з весною
Інший світ настав:
Полям, лісом і водою
Травень завладав.

Глянь у поле: по коліни
Досяга трава,
Сонце, жито і ярини
Ярю облива.

Подивись на прозір річки,
Як її вода,
Ллючи хвилі невеличкі,
Млодю вигляда.

Хлопчик стиха коло броду
Тягне рогозу,
Темна сила хилить в воду
Вільху і лозу.

А ходім сюди зо мною
В чорностволий ліс, —
Він ще листвою густою
Не зовсім заріс.

Тут тобі остання пташка,
Жоден червячок,
На стволині черепашка,
На траві жучок, —

Скажуть всі вони: „З весною
Інший світ настав;
Полям, лісом і водою
Травень завладав.“

В СТЕПУ

Як іду я шляхом,
Всюди позираю:
Стрінеться оселя —
Я її минаю.

Їхатимуть люде ---
Ї те мені байдуже,
Бо з людьми стріватись
Я люблю не дуже.

Як же що могла
Де забовваніс,
Зараз в мене серце
Так і звеселіс.

Лину я до неї,
Наче до дружини,
Сяду, уклопуюся
Близько до вершини.

Степ і синє небо
Поглядом окину:
Бачуж тебе, бачу
Пішину Україну.

Небо наче море,
Землю обхопило;
Сонце плине й гріс,
Як одвіку гріло;

Степ іде за степом
І кінця немає:
Вітер над травою
Вітра доганяє.

Так мені й здається,
Що он-он стрілою
Козаки майнули
Слідом за ордою.

Ось вони настигли,
Ось вони счепились;
Шаблі забрязчали,
Списи поломились.

Бються, порубались,
Знову полетіли,
І шапки червоні
Десь геть-геть заміли.

Вітром колихнуло,
Марево звелось,
Ні орди, ні пліка,
То воно здалось.

Як і спершу: небо
Землю обхопило;
Сонце плине й гріє,
Як одвіку гріло.

Степ іде за степом,
І кінця немає,
Вітер над травною
Вітра доганяє.

НЕРОЗУМНА МАТИ.

На степах зелених вітри загуділи,
Вітри загуділи, тирсу похилили.
Похилилась тирса, бо вже добре знає,
Що наш край веселий віку доживає.
Що настиг Текеля Дніпрові пороги,
Що скоро погинуть козаки небоги;
Що стали Москалі Січу руйнувати,
В сурми засурмили, вдарили в гармати.
Січа замовкала, Січа замірала
Гей велику смуту дітям zostавляла.
Вдарилися діти в Тилигул до лями;
А ми все лугами тай очеретами,
Нас Дніпро розносив, нас степи вкривали,
Нас луги од спеки і людей ховали.
Й де не опинилось бідних небораків?
Бігли ми й до Турка і до Австріяків,
Бігли й до Мальтизів і до Анатолі,
Щоб шукати щастя, щоб шукати долі.
І шукали долі та того не знали,
Що з Дніпром та степом ми її сховали, —
Вдруге заховали, а про те й забули,
Що ще тай недавно Січу нам вернули.
Гей, ти Січа — Січа, нерозумна мати,
Чом ти не зуміла віку протягати?
Гей, ти Січа — Січа, що ти наробила
Що й сама пропала тай дітей згубила!

СТРУНИ.

Проліта мій вік, як буйний
Вітер понад морем,
Бідний долею ясною,
Та багатий горем.

І дивлюсь я округ себе
Од краю до краю:
Щож там милого знайду я,
Що я там згадаю?

Бігли годи, як ті води
По долині плача
І кропила ту долину
Скрізь слеза горяча.

Бачив я, як сильні правду
Бішено топтали,
Як у бідного багаті
Крихту одривали;

Як сірома попід тинню
Згорблена тулялась;
Над роботою за скибку
Кровю обливалась;

І як мати неодмовна
Хворую дитину,
Пригортаючи до серця,
Кутала в ряднину.

Як ту вродницю побідну
Лихо заїдало
І молоде пишне тіло
Дарма пропадало.

Все я бачив; од усього
Серце надривалось, —
І тоді журливе слово
На папір прохалось.

Не тоді я, добродію,
Ситий та щасливий,
Друкуватиму мій гомін
Щирий і мисливий.

Щоб тоді його утямить,
Щоб з ним одружитись,
Треба знова, без сорочки,
На світ народитись.

Це ось вам: нещасний зроду,
Неодмовна мати,
Непривітана дівчина
Я почну співати.

В мене струни, повні гарту,
Кожному не грають;
Так зате кого люблять
Дуже привітають.

(„Ворскаю.“)

КВІТКА.

Розцвіла червона квітка над водою,
Голову схилила;
Гілки свої темні й листячко зелене
В воду опустила.

Квітка моя мила, квіточка червона
Нащо ти схилилась;
Попід чистим небом та на чистих водах
Стиха зажурилась?

Покачала сумна квітка головою
Та ще як заплаче:
Не рушай мого ти бідного покою,
Козаче, козаче!

Царювала наша мати в чистім полі
На широкій волі;
Породила в щастю насіннячко наше
І в хороній долі;

Та піднялись вітри з холодного краю,
По полю подули;
Захопили разом насіннячко наше
Й по світу роздули.

Давить мені біле тілечко латаття,
Аїр його ріже,
Листя моє чорна хвиля роздирає,
Холод мене ниже.

ДІБРОВА.

Загула зелена дїброва —
Дїброва, дїброва!
Все у тебе смутне: і твій гомін,
І твоя розмова.

Загуди мені, дїброво, пісню, —
Пісню та таку,
Щоб згадав я щастя своє дїтське
Й долю молодую.

Обізувалась темная дїброва:
„Козаче, козаче!
Од такої пісні кожна гілка,
Кожен лист заплаче“.

Молодая, безсоромна мати
Люто проклинала
Щастя твоє дїтське, долю твою бідну,
Як тебе рожала.

Потім твоє личко біле та хороше
Дощі обмивали,
Кучерявую головку вітри
Буйнії чесали.

Постривай, козаче, мій козаче!
Ще тобі згадаю,
Як отруту дівчині варила
В зеленому гаю....

Бодай же ти, темная діброво,
Більше не гуділа,
Як ти мою головоньку бідну
На вік засмутила.

ПОКИНУТИЙ ХУТІР

Он хутір той у балці під горою,
Що ще колись дитиною малою
Його я знав. Тоді ще темний бір
Нерушаний стояв, а панський двір
Як килим той коло хоромів слався
І ввесь в квітках, здавалось, аж сміявся.
Ніде кінця не бачилось ланам,
Од жовтих скирд ломило землю там.

На вільний степ, як хмара зпоза хмари,
Без ліку йшло овечої отари,

І рибою кишів холодний став;
Високий млин на ньому аж стогнав;

Невидимо бжили тії гуділо,
На вигоні од птиці тільки мріло;

В дворі комор як вулиці було,
Зерна туди зсипалось, аж гуло..

А понад всім блакитне небо слалось,
І сонце йшло та хутору сміялось.

Здавалося, що тільки рай святий
Колись стояв шанований такий.

Але годи плили собі як хвилі,
Щоб все в одній збірatisя могилі;

А з ними все, що тільки не жило,
Кудись плило, усе собі плило.

Старі пани, котрі худобу дбали,
Уже давно по трунах спочивали,

А молоді із хутора кудись
По світові далеко розбрились.

Тоді його здоліла инша сила:
Найперше бір сокира поважила,

Потім посхли рожевії квітки,
І вкрили двір бурян та будяки;

Ті, що були нелічені отари,
Погнав чабан із стегу на базари;
Без призору заплинув мулом став;
Підгнивши млини молоти перестав;
Бикола в ліси далеко залетіла
І птиця більш по вигону не мріла.
В коморах тих, що гнутьсЯ од зерна,
Нема дверей, ні стелі, ні вікна.
А небо тяж, все висне, не двигнетьсЯ,
І сонце йде та хутору сміється.

БЕЗРІДНИ.

Сідлай коня вороного, ой брате козаче!
По нас в світі шйрокому ніхто не заплаче.

Хіба воля, стара неня, та серце рушниця,
Хіба коник, братко милий, та шабля
сестриця.

Ой брязнемож кишенею з грішми золотими,
Де й візьметься родинонька, сестри й по-
[братими.

Ой ляжемо від Турчина на полі, як треба,
Одно тільки й побачить нас сонечко із неба.

Стане жалібно кувати зазуленька вранці;
Стануть вити, голосити вовки-сіроманці. . .

Долеж моя, долеж моя, тяжко в світі жити!
А щеж таки не хочеться рученьки зложити.

Туман з поля підійметься й сонечко погляне,
І минеться негодонька і доленька стане.

Ч У М А К .

Іде чумак заморений, курою покритий,
Іде шляхом-Сагайдаком помимо ракити.
Не бє чумак волів своїх, бичем не махає,
Іде собі та ввічливо ракиті гукає:

„Ракитож ти, ракитонько, рясне твоє листя,
Сховай мене й волів моїх до себе в захистя!
Один я йду, товаришів шукаю, так не має;
Старі степи зруйновано, й чумак вимирає.“

Гука чумака закурений, а ястреб з ракити
Одвічує: „Широкий степ, та тісно прожити!
Колодезя рандовані, вода висихає;
Воли ідуть та все ревуть, що паші немає.“

Гей, гей воли, воли мої, воли круторогі!
Покопані, поорані чумацькі дороги.
Ужеж по тих доріженьках нам хур не во-
[зити,
В останнє ми до Криму йдем, тай годі ходити.

ГЕЙ, У МЕНЕ БУВ КОНЯКА.

Гей, у мене був коняка,
Був коняка-розбишака;
Мав я шаблю і рушницю.
Ще й дівчину-чарівницю.

Гей, коняку Турки вбили,
Ляхи шаблю пощербили.
І рушниця полومалась,
І дівчина одцуралась.

За Буджацькими степами,
Їдуть наші з бунчуками;
А я з плугом та з сохою
Понад нивою сухою.

Гей, гей, гей, мій чорний воле!
Нива довга, в стернях поле.
Вітер віє, повіває,
Казаночок закипає.

Ой, хто в лузі — озовися!
Ой, хто в полі — одкликнися!
Скоро все засне під млою;
Йди вечеряти зі мною!

Зву ...луна за лугом гине,
Ізза хмари місяць плине;
Вітер віє — повіває,
Казаночок простигає.

НЕВОЛЯ.

Дайте мені коня мого,
Дайте вороного,
Пустіть мене, пустіть мене
В поле на дорогу.

Я уздою золотою
Коня загнуздаю,
Вітром буйним пронесуся
До рідного краю.

Кінь козачий, неледачий —
Подетить до стана,
Між хатами, курінями,
Як вкопаний стане.

Тай скочу я з вороного,
Землю поцілую,
З горілкою до губ моїх
Чарку притулю я.

Тихо, тихо... нема коня,
Нема вороного,
Не пускають козаченька
В поле на дорогу.

Понесеться пан кошовий
Без мене па січу;
Зійде сонце в чистім полі
Я його не стрічу.

Буде буйно шабля гостра
Ляха, Турка бити,
Будуть з гурком Запорожці
По морю летіти..

Ой, колиб хто подав мені
Коня вороного,
Ой, колиб хто пустив мене
В поле на дорогу!.

ДО ЧАРІВНИЦІ.

Ти гордуєш своєю красою
Міццю чорних, блискучих очей,
Пишним станом, густою косою,
Чистим мармуром білих плечей.

Ти пишаєшся тим, що усякий
Не погляне на тебе дарма,
І що линуть до тебе юнаки,
Що ти владна звести їх з ума.

Знали й ми колись вродниць чимало,
І у їх грали іскри в очах,
Джеретелями плечі вкривало
І коралі були на губах.

Теж саме, ті часи божевільні,
Вже покинутий їх черевик
Ми палкі й необачно-прихильно,
Піднялиб, щоб сховати на вік.

Але молодість й пишную вроду,
Що, здавалось, їй мір не було,
Як листки у осінню негоду,
Бог зна як і куди рознесло.

І в той час, як вони нами грались
Вже од їх утікала весна,

Біль плечей і коралі стирались,
В джерелі плелась сивина.

О, багато з тих вродниць не стало;
А котрі до зими дожили,
Щастя їх, — як нікчемного мало
На свій захід вони зберегли!

Раю я й тобі, дівчино пишна:
Памятай собі на кріпко те,
Що весна і весела й розкішна
Двічі людям у нас не цвите.

Проживи її так, щоб зуміла
І під старість згадати нераз,
Як ти в пору жила і любила,
Мавши чистою душу в той час.

КОСАРІ.

Ще роса з житів не спала —
Ми взяли бруски й клепала
І з зорі
Гострим коси, в ручку йдем,
Колос під ноги кладем
До зорі.

Пройдем гони, другі й треті,
А жита, як очерети,
Не пробем;
Тягнем коси так блищать,
Вдарим в жито — аж бряжчать,
Ми все йдем.

Жовте жито переспіло,
Тим і спину надломлю,
Аж болить;
Путеж, нуте, косарі,
Недалеко до зорі,
Потягніть!

День заходить, сонце сяде,
Коповар таган нагадає
Над огнем;
Сядем ми до казана,
Поїмо кущіш до дна
Й оддохнем.

На покоси впади роси,
Не бряжчать об жито коси,
На ланах;
І до ранньої зорі
Всі заснули косарі
На стернях.

Я НЕРАЗ ТОБІ КАЗАЛА.

Я нераз тобі казала:
„Милій, серця не вражай!
В йому струни шовковинок,
Так, не вміючи, не грай!”

Ти не слухав, переборів
Золотих не розбїрав,
Необачно бив по струнах,
Аж поки їх не порвав.

Так скажи їм, щоб заграли,
Як попереду! — Дарма!
Грало теж, та одголосу
В струнах порваних нема!

ЗАПОРОЖЕЦЬ НАД КОНЕМ.

Плине сонце над Ореллю
І в воді її горить;
Вітер тирсу колихас
З березою гомонить.

На степу некельна спека,
З неба жарить, як огнем.
Серед степу похилився
Запорожець над конем.

На йому жупан шовковий,
Пояс в золоті повис,
Кармазинові вильоти,
В дорогій оправі спис.

Вірний огир ледби дише,
Зна, що згинуті пора,
І померклими очима
На вояку позира.

Зроду бравий Запорожець
Ні сльозинки не пролив;
А тепер стоїть понурий,
Вид його затуманів.

Вдарив ратищем о землю
Тай говорить він коню:
„Виніс ти мене на волю
Із пекельного огню!

Ані милої родини,
Ані брата я не знав:
В дикім полі, на роздолі,
Я тебе за брата мав.

Підіймися, вдар копитом,
Все моє собі візьми;
Дорогі мої одежі,
Казани мої з грішми.

Розпусти по вітру гриву,
Понесися з козаком
Шляхом, балками, степами,
Непроходним байраком.“

Але огир ледви дише,
Зна, що згинуті пора,
І померклими очима
На вояку позира....

Б У Р Л А К А .

От уже п'ятнацять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
Ізмарніло й почорніло.
Гей, гей, пане-брате,
Ізмарніло й почорніло!

Цізно спати ми лягли,
Як опівночі прийшли;
А вже сонечко край неба,
За роботу братись треба.
Гей, гей, пане-брате,
За роботу братись треба!

Хліба з сіллю поїмо,
А водою запемо.

Вітер з Дону повіває,
З неба сонце припікає.
Гей, гей, пане-брате,
З неба сонце припікає!

Наша їжа голодна,
Вода з Дону холодна:
Ми, як звірі виростили,
До всього попривикали!
Гей, гей, пане-брате,
До всього попривикати!

Як до Тройці проробим,
На одежку заробим;
А ще треба нам робити,
Щоб і їсти, щоб і пити!
Гей, гей, пане-брате,
Щоб і їсти, щоб і пити!

От уже п'ятнацять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
Ізмарніло й почорніло.
Гей, гей, пане брате,
Ізмарніло й почорніло!

СУБОТА СВ. ДМИТРА.

(В. П. Горленку.)

Був день осінний. Сіра мгла
Габою землю одягла,
І сів яв дощ.

Ішла пора
Перед суботами Дмитра.
А й досі наш веселий край
Шанує щиро той звичай,
З котрим ще прадіди жили
Й нападкам в рід передали, —
Щоб в ті суботи поминать,
Кого нам приязно згадать.
І взявши карту, щоб на її
Писать споминник дорогий,
Я в думці враз передетів
Ряди похованих годів.
Як в темну ніч в таємнім сні,
Тоді побачилось мені,
Що з щиро коханих могил
Встають ряди безсмертних сил,
І безборонно ті ряди
Ідуть — невідомо куди.
Он — ветхі деньми.

В очах їх,
Колись блискучих і живих,
Утома, горе і годи
Зробили буріння сліди.

Надій в їх серці не живе,
Ніщо їх далі не зове,
Ніщо не кличе їх назад, —
Недбало йде одживших ряд....
О, помяни, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!.

Дивлюсь, — в красі і мочі літ,
Як в день весняний первоцвіт,
На зорях щастя, зорях сил
Встають юнаки із могил.
В їх очах світить блиск надій;
Вони минулим не живуть,
Вони чогось од долі ждуть;
Нате й уваги їм нема,
Що їх дорогу перейма
Нешадно смерти грізна тінь,
І жде в землі холодна тлінь..
О, помяни, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..

І знову падають важкі
На землю з пишних трун кришки;
Встають з їх лади. О, не там,
Цариці світа, житиб вам!
Чарівні постаттю гінкі,
На чолах марморних вінки;
Біліш од мату білих шат
На рамах їх прозірний мат.

Я бачу іскри їх очей,
Я чую голос їх річей;
Я памятаю грізний час,
Як їх послідний погляд гас;
Як не хотілось кидать їм —
Тоді безсумно — молодим ---
Те, що любилося на землі,
Й чого нема в могильній млі..
О, звесели, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!

І тих, хто тут без смутку жив,
І тих, хто страждав і терпів,
І хто був грішний, хто святий, —
Їх дії милостю покрій!...

Ш И Н О К .

Невелику й небогату
Чоловік побудував хату,
Тай поставив у селі,
Коло міста на шпилі.

Потім він, як в клітці пташку,
Над вікном повісив пляшку, —
І як вітер похитне,
Пляшка візьме тай кивне.

А хібаж воно од віку
Тес можна чоловіку,
Щоб, як пляшка закива,
Не здуріла голова?

Оп, як пляшка закиває,
Він до шинку й повертає;
Сяде, гляне в поставець, —
Тай потягне гаманець, —

А вже грошей і не ліче..
Чоловіче, чоловіче!
Що в тій бочці онде є, —
Все воно до дна твоє!

Там сидить твій заробіток,
Там лежить худоба діток,
Сіно те, що ти косив,
Жито те, що Бог вродив.

Там твоя свитина сіра,
Хомути, ярмо, сокира;
Дрова ті, що ти продав,
Садовина, що збірив;

Сили ті, що їх не стало,
Те здоров'я, що пропало;
Сльози жінки, серця міч.
П'яна лайка день і ніч.

Все воно туди пірнуло,
Все в тій бочці потонуло:
А вона все теж, одна —
І без верху і без дна!

Чую — вітер повіває,
Пляшку хилить та хитас;
А вона собі кива
Та до шинку зазива.

Т К А Ч

Бережно зняв я з верстату основу.
Людам роботу розніс і роздав, —
То ж мій спочинок, теперечки знову
Берди направив, нитки наснував.

От і роблю я. Застукала ляда,
Бігає човник відтіть і відсіть.
Човник і ляда — ткачеві порада;
Берди і цівки — ви хліб мій і сіль!

Добре багатому: він, коли схоче,
Знайде початок роботі й кінець;
В хаті у бідного ляда стукоче,
Поки до дна догорить каганець.

Вчіться ви, дітки, у мене робити,
Вивчитесь — будете добрі ткачі;
Дасть вам верстат ваш і їсти, і пити,
Тількиж робіть ви і в день і в ночі!

Схочете спати, — а лихо присниться,
З ліжка зжене вас воно до зорі;
Ляжтеж тихенько та спіть, поки спиться,
Спіть, мої діти, в теплі та в добрі!

От і заснули по лавках хлопята;
Крикнув цвіркун, догоря каганець;
Трохи притихло; побільшала хата;
Швидко вже буде й роботі кінець.

Швидко, а все таки стукає ляда,
Бігає човник відтіль і відсіль....
Човник і ляда — ткачеві порада;
Берди і цівки, ви — хліб його й сіль.

ЛЯЛЬКА.

Щира й мила, сама з тою лялькою схожа,
Граєшся з лялькою ти, моя дівчинко гожа.
Чорні їй коси розчесані, у сукню вдягаєш,
В стьошки червоні, в намисто ясне убіраєш,
Вдінеш їй в уші сережки, обуєш їй ніжки,
То їй головку піднімеш, то схилюєш трішки!

Стиснеш до лонь своїх, широко і широко милуєш,
І в оченята і в губки рожеві цілуєш,
Граться обридне тобі, так іграшок нікчемний
Схопиш за ніжку тай кинеш у закуток тем-
[ний.

Я прозираю, дитино, далеко, і дуже
Жаль мені й ляльки і няньки, маленький
[мій друже.

Ти і не бачиш, як роки за роками плінуть...
Щирому серцю на світі не довго загинуть!
З ляльки малої ти станеш огрядна дівчина;
Зачервоніє твій вид молодий, як калина;
Очі, мов сонце на сході, огнем загоряться,
Люди захочуть з тобою, як з лялькою
[граться:

Світа по правді й завчасу тобі не покажуть;
Дум, що почнуть полошити тебе, не розва-
[жуть;

В любляче серце твоє заглядати не будуть;
Сил, що даремне дрімають в душі, не роз-
[будють;

Леститись стануть і стануть до ніг твоїх
[лінуть,

Щоб, як обридне, у закуток ляльку за-
[кинуть...

ЧЕРЕВИЧКИ.

Як до милого ходила,
Черевички я купила.
Черевички з підківками,
Таї натерпілась я з вами!
Чорнобрива її білолиця,
Як прийду, було, до Гриця,
Черевички тільки рипнуть, —
Вже у його двері скрипнуть.
Він ті двері одчиняє,
А на мене поглядає,
Черевички підківками.
Таї натерпілась я з вами!
Як іти, було, зберуся,
Все немов чогось боюся;
А моя тимчасом мати
Почина мені казати:
„Доню, доню в темні нічки
Знапастиш ти черевички!“
Мати правдоньку казала:
Черевички я стоптала.
Вжеж у їх не стало рипу,
А у Гриця в дверях скрипу;
Щойк подіялося з вами
Черевички з підківками?
Поки ви були новенькі,
Був до мене й Гриць любенький;
З тогож часу, як стоптались,
Щось на инше з Грицем сталось.

Черевички невеличкі,
Ви стоптались в темні нічки,
То і все стопталось з вами,
Черевички підківками.

Х В О Р О Б А .

Підгорнувши невеличке
Рученя під біле личко,
У колисці, бачу я,
Спить в полу мале хлопця.

Спить нерушно; тільки трішки
Видно иноді усмішки
На коралевих губах:
То над ним у Божих снах

Лави янголів літають,
Звуть його і підмовляють,
Щоб воно на крилах їх,
В сяйні кущі міст святих

На землі забувши тіло,
З ними весело летіло
І на небо в хор святий
Приложило голос свій.

І дитина вже хотіла
Сісти янголам на крила,
Та зирнула, аж воно
Над коліською давно

Мати, бліда й недвійкома,
Впившись темними очима
В його очі, все німа
Ручки й ніжки обійма.

Сина ланула хвороба:
Мати рада, не впадає.
Як його нагодувати,
Як пригріти, як приспати...

І тепер те невеличке
Рученя під біле личко
Підгорнувши, бачу я,
У колісці спить хлопця.

Тільки першої усмішки
На губах нема ні трішки;
Але вже його не ті
Сни привітують святі:

Вкрита тернами, убога
Перед ним лежить дорога,
Повна кремяха, курна,
І далека і страшна.

І хлопятко пожаліло,
Що воно не залетіло
Од доріженьки тії
У небеснії краї!

СІЧА

Сумно сонце з неба світить,
Степ безкрайний тонне в млі —
Мати-Січа! поклонитись
Я прийшов твоїй землі.

І молюсь тобі, як святу:
Покажи тепер мені
Свій гассан, свій кіш, крамниці,
Церкву й башти й курені.

Хай в зітаври вдарить довбши
Хай заграють сурмачі;
Сутим золотом засяють
Корогви і пірначі.

Де старшина, де клейноти?
Нащо клик войовний стих?
Чом не плине по майдану
Лава лицарів твоїх?

„Все, що можна, я зробила,
Січа мовила на спит:
„Віру в Бога боронила,
Берегла батьків завіт,

Та сама не вбереглася.
І тепер проміж руїн
Ти не вздриш ні товариства,
Ні клейнотів, ні старшин!

Животу, але і смерти
Всему є своя черга;
Ти ще в світі хочеш жити
Так яка тобі нільга

Із гробів на землю кликать
Те, що тут колись жило,
Мічу моря клекотіло
І в неміччі полягло?

Подивись на кладовище,
Де лежать мої сини!
Їх могили розмиває
Повідь жадної весни!

Всім до тих могил байдуже,
І нема тії руки,
Щоб, як свято, поховала
Черепи і кістняки!“

Чую: стих могильний галас.
Віс вітер округи
І хлюпошуться по пісках
Чортомлика береги!.

НА МОГИЛІ

В понеділок хлопчика люде поховали;
Ім воно чуже було, так не сумували.
Доле нещасливая, бідна сиротино!
Нащо вас у сором цей кидають, дитино?
Бачу, як на світ тебе мати породила,
Бачу, як ти маялась і як започила.
Бачу й твою слободу: онде під горою
Вулиця послалася стрункою прямою.
Хата у веселому, тихому садочку,
Верби над колодязем, хлівчик в холодочку.
Хто подума: гарно тут! Ні, воно погано!
Ляжете опівночі, встанете ви рано.
Батько піде на поле, мати на городі...
„Доню, кажуть, день уже, гаятися годі!“
Діти прочуняються, їсти й пити просять;
Їсти дати нічого, так вони голосять.
Холодно та голодно, горе та робота;
Лихо не перестане, злидні та голоота....
Тут на те і ти, хлопя, у дочки вродилосьь;
Все тоді на неї там громом напустилосьь.

„Йди від нас! Не хочемо правити хрестини!
Бачити не можемо ми цієї дитини.
Плакала ти, плакала, нила, сумувала,
Та уже як сльози ти всі повиливала,
Оддала ти хлопчика людям годувати,
А сама ударилась в город мамкувати.
І дитину наймити добре доглядали,
Тільки що на вулицю геть не викидали.
От воно тут вижити довго й не схотіло,
З голоду та холоду так і захиріло.
Збігались хозяйни, пелють свою невістку,
Щоб ішла до матері та несла повістку.
„Треба, кажуть, правити поминки хороші,
Так скажи ти пробі їй, щоб давала гроші!“
Вчула мати вістоньку, тай заголосила,
До господи кинулась, билась та просила:
„Рідная голубонько, серденько, пань-матко,
Одпусти в село мене поховать дитятко!“
Пані як розходиться зразу до одказу:
„Ти сиди! Ще, каже їй, принесеш заразу!
Грошей, так я дам тобі; з ними і без тебе
Справляться з дитиною, зроблять їй що
[треба.
Сім цілкових всунула матінка невістці:
Просить, щоб хоч труночку збудували дітці,
Щоб покрили хусткою рученьки біленькі,
Взули в черевиченьки піженьки маленькі.
Як вернулась в слободу з городу невістка,
Одвіча: „Однесена матері повістка.

Так і так казала вам: добру душу майте,
В черевичках хлопчика, в трунці по-
[ховайте!""

„От і ще вигадус! Трунку й черевик!
Мов би нам то прислала тисячі великі!
Там нема заперету їй трунки витівати;
Лучче як сховасмо, будем поминати.
Так тебе маленьке тут і поховали,
Грошми, як слідус, рівно поділяли.
Копу поєдналися батюшці-понові,
Другу копу парівно дякону й дякові.
А що зоставалося, так про те казали:
„Нам воно за тес, що ямку ми копали.
Та з горнища витягши боклаг здоровенний:
„Збігай лиш, невістошко, кажуть, — в
общественний!""

І невістка збігала. Як вчалаж горілка
Безперіч дурити їм мозок з понеділка,
Так вони все плакали, боклаг обливали,
Цілий тиждень хлопчика няні поминали.

ЛЕБЕДЬ.

Гордовитий, повний сили.
Розсікаючи траву,
Плавав лебедь білокрилий
По глибокому ставу.

Й пливучи під темним дахом
Вільх і аїра кущів.
Все чогось ховався з жахом
Від таких же лебедів.

І як в вирії в пору ранню
Гурт лебедячий летів.
Він немерзучу ковбаню
Покидати не хотів.

Плавав лебедь на роздоллі,
А щоб вирію знайти,
Прагнув тільки волі, волі,
Та спокою в самоті.

Не журилась птиця дика,
Що за днем то день і гас,
Як згасас все одвіка,
А прийшов останній час, —

Залчав мій лебедь білий,
В гору голову підняв,
Стріпонувся і без сил
В хвилях крила розпластав.

Так, в той час, як настає
В самоті його кінець,
Гордовито умірас
Непривітаний співець.

З М І С Т.

	Стор.
Б. Лепкий. Яків Щоголів	5
Вибір з творів Якова Щоголева	21
Орлячий сон	23
Дніпро	25
Лоскотарочка	26
Опізнівся	29
Вечірний дзвін	30
Вінок	31
Пляц	32
Травень.	34
В степу	35
Нерозумна мати	38
Струни	39
Квітка	41
Діброва	42
Покинутий хутір	43
Безрідні	45
Чумаки	46
Гей, у мене був коняка	47
Неволя	48

	Стор.
До чарівниці	50
Косарі	51
Я не раз тобі казала	53
Запорожець над конем	53
Бурлака	55
Субота св. Дмитра	57
Шинок	59
Ткач	61
Лялька	62
Черевички	64
Хвороба	65
Січа	67
На могилі	69
Лебедь	71
Зміст	73

Накладом „Українського Слова“ вийшли досі:

I. Бібліотека „Українського Слова“:

1. В. Андрієвський. До характеристики українських правих партій.
2. В 60-і роковини смерті Тараса Шевченка.
3. Бандурист. Жак. Збірка оповідань.
4. Б. Ленкий. Незабутні. Нариси.
5. Паміти Ів. Франка. Зібрав Кузеля.
6. В. Андрієвський. З минулого. I.
7. Українська літературна мова її правопис.
8. І. Котляревський. Твори. Том I. Енеїда.
9. І. Котляревський. Твори. Том II. Наталка Полтавка, Москаль Чарівник і Ода до князя Куракіна.
- 10—12. Д. Дорошенко. Славянський світ в його минулому й сучасному.
13. В. Леонтович. Спомини утікача.
14. І. Герасимович. Життя й відносини на Радянській Україні.
15. Д-р С. Томашівський. Під колесами історії. Нариси й статті.
- 16—17. О. Стороженко. Твори. Марко Проклитий і інші оповідання.
18. Слово о полку Ігоревім. В оригіналі і перекладах, із поясненнями Б. Ленкого.
19. Т. Шевченко. Кобзар. Ілюстр. вид.
20. Т. Шевченко. Гайдамаки. Іл. вид.

- 21—22. Т. Шевченко. **Повісти (Артист, Музика й ин.).**
23. Т. Шевченко. **Думки. Вибір поезій.**
24. **Достойно сєть.** Памяти Т. Шевченка.
25. О. Федькович. **Вибір поезій.**
26. **Децо про гроші.**
27. **Рідне Слово.** Збірка новель і оповідань.
28. П. Куліш. **Твори. Т. I. Чорна Рада.**
29. П. Куліш. **Твори. Т. II. Поезії.**
30. В. Мєонтєвич. **Хроніка родини Грєчєв.** Роман в 6 частинах.
31. І. Герасимович. **Голод на Україні.**
- 32—33. В. Бирчак. **Василько Рєстиславич.** Історична повість з XI віку.
34. В. Ємєць. **Кобза та кобзарі.** З бібліографічним додатком З. Кузєлі й 16 обр.
35. Б. Клиш. **Національне виховання.**
36. П. Куліш. **Твори. Т. III. Україна.**
37. П. Куліш. **Твори. Т. IV. Пєалтир.**
38. Д-р Ст. Рудницький. **Огляд національної терпторії України.**
39. І. М. Орлов. **Каїн і Авєль.** Драма.
40. Д-р Ст. Рудницький. **Українська справа зі становища політичної географії.**
41. В. Андрієвський. **З минулого. Т. II, част. 1. Гетьман.**
42. В. Андрієвський. **З минулого. Т. II, част. 2. Директорія.**
43. О. Яремченко. **Основи пластуєтвє (єкавітінгу).** Із 18 рисунками.
44. О. Щєголів. **Вибір творів.** із вступною статтею Б. Лєнєкєго.

II. Монографії з обсягу мистецтва.

1. О. Л. Архипенко. **Твори.** З портретом художника й 66 світлинами. Вступна стаття проф. Г. Гільдебрандта. 4^о.

Чотири окремі видавця на мистецькому папері: українсько-англійське, німецьке, французьке й італійське. |

2. О. Новаківський. **Твори.** З портретом художника й 25 світлинами. Вступна стаття Б. Пенного. 4^о.

III. Підручники.

1. О. Л. Барвінський. **Оповідання з всесвітньої історії (старинної й середньовічної).** Ч. I. З 35 ілюстраціями.
2. О. Л. Барвінський. **Оповідання з всесвітньої історії.** Ч. II. (Нововічна доба.) З 29 ілюстраціями.

IV. Словарі.

1. Б. Грінченко. **Словарь української мови (українсько-російський словарь),** повний, в двох томах кишенивого формату і в полотняній опр. в одному томі.
2. Уманець і Спілка. **Російсько-український словарь,** в 1 томі в кишенивому форматі.

V. Чужомовні видання.

1. I. H e r a s y m o w y t s c h. **Hunger in der Ukraine.** Mit 46 Bildern und Diagrammen.
2. N. K o s t o m a r i w. **Zwei russische Nationalitäten (Ukrainer und Moskowiter).**

VI. Поза серіями.

1. С т р у н и. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів. Випустив Б. Л е н к и й. 2 томи. З багатьма ілюстраціями.
2. Б. Л е н к и й. Ювілейна збірка, з вибором найновіших, недрукованих творів (кінчиться друкувати).

Друкуються або підготовляються до друку.

- В. Антонович. **Nationale Volkstypen.** з передмовою О. Барвінського.
- М. Арнас. **Історія України.**
- О. Барвінський. **Вімки з найновішої української літератури (для VIII. кл. гімн.).**
- М. Ваврисевич. **Порадник учителя нової української школи.**

**„Ukrainske Slowo“, Buch- und Zeitungsverlag,
G. m. b. H., Berlin-Schöneberg, Hauptstraße 11.**
